Zarządzanie Parafią

Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa

i podstawowe przesłanki nieważności.

FabrykaWiedzy

PROFESJONALNE WSPARCIE
W CODZIENNEJ PRACY

ODKRYJ WIĘCEJ PUBLIKACJI I SKORZYSTAJ Z RABATÓW

Zeskanuj kod lub wejdź na stronę
https://ln.wip.pl/fabrykawiedzy

Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa i podstawowe przesłanki nieważności

Copyright © Warszawa 2026 by Wiedza i Praktyka sp. z o.o

Autor: Beata Chanowska-Dymlang,
Redakcja: Anna Konarzewska-Żuczek
Korekta: Zespół
Koordynator produkcji: Mariusz Jezierski
Koordynator projektów wydawniczych: Anna Jagodzińska
Content & Publishing Leader: Marta Grabowska-Peda

Projekt graficzny okładki: Agnieszka Makowska
Zdjęcie na okładce: Freepick
Skład i łamanie: Agnieszka Makowska

Wydanie I
Stan prawny: kwiecień 2026 r.
ISBN: 978-83-8409-641-3
Kod produktu: 1QS08

Wydawca:
Wiedza i Praktyka sp. z o.o.
03-918 Warszawa, ul. Łotewska 9a
tel. 22 518 29 29, faks 22 617 60 10
www.wip.pl

Publikacja uwzględnia stan prawny obowiązujący na dzień 1 kwietnia 2026 r.

Niniejsza publikacja oraz wszystkie zawarte w niej teksty, grafiki i materiały są chronione prawem autorskim. Żadna część tego e-booka nie może być reprodukowana, przechowywana w systemach wyszukiwania lub transmitowana w jakiejkolwiek formie i jakimikolwiek środkami – elektronicznymi, mechanicznymi, kopiowania, nagrywania lub innymi – bez uprzedniej pisemnej zgody Redakcji.
Zakaz ten nie dotyczy cytowania ww. materiałów w granicach dozwolonego użytku, z powołaniem się na źródło.

Treści zawarte w niniejszej publikacji mają charakter wyłącznie informacyjny i edukacyjny. Publikacja została przygotowana z zachowaniem najwyższej staranności oraz z wykorzystaniem wysokich kwalifikacji, wiedzy i doświadczenia autorów oraz konsultantów. Niemniej jednak zawiera ona ogólne wskazówki i nie powinna być traktowana jako indywidualna porada prawna, finansowa, medyczna ani żadna inna forma profesjonalnej konsultacji.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za decyzje podjęte na podstawie informacji zawartych w tej publikacji. W przypadku potrzeby uzyskania specjalistycznej porady zaleca się konsultację z odpowiednim ekspertem lub specjalistą w danej dziedzinie.

Spis treści

Źródła nieważności małżeństwa 5

Pomoc duszpasterska parafianom w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa 39

Wykluczenie nierozerwalności a stwierdzenie nieważności małżeństwa 50

Non consumatum – małżeństwo ważnie zawarte, ale niedopełnione 60

Wykluczenie prawa do potomstwa (*bonum prolis*) a stwierdzenie nieważności małżeństwa 70

Przymus i bojaźń przyczyną stwierdzenia nieważności małżeństwa 81

Podstępne wprowadzenie w błąd jako przyczyna stwierdzenia nieważności małżeństwa 93

Źródła nieważności małżeństwa

W trakcie ceremonii ślubnej kapłan, będąc świadkiem urzędowym składanego przez nupturientów przyrzeczenia małżeńskiego: „(...) ślubuję Ci miłość, wierność i uczciwość małżeńską oraz to, że Cię nie opuszczę aż do śmierci", uwierzytelnia swoją obecnością powstanie węzła małżeńskiego ukonstytuowanego tym właśnie przymierzem. Zgodnie z kan. 1055 KPK tym samym tworzy się nierozerwalny związek o charakterze prawnym między jednym mężczyzną a jedną kobietą. Ta „jedność w naturach" (una caro) zawierająca w sobie wspólnotę życia i celów, a więc dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa wskazuje na istotne przymioty małżeństwa sakramentalnego, jakimi są jego jedność i nierozerwalność.

Nierozerwalność małżeństwa sakramentalnego, ważnie zawartego i dopełnionego

Jedną z podstawowych zasad, na której opiera się kościelne prawo małżeńskie, jest prawda o nierozerwalności związku małżeńskiego. Jednak nie każde zawarte małżeństwo powoduje zaistnienie węzła małżeńskiego, który staje się źródłem tej nierozerwalności. Prawo kanoniczne stanowi, że zgodę małżeńską wyrażają osoby prawnie do

tego zdolne, czyli wolne od małżeńskich przeszkód i posiadające zdolność do jej prawidłowego wyrażenia, tak aby była ona prawnie skuteczna. Zgoda małżeńska musi być także „wyrażona zgodnie z prawem", czyli z zachowaniem formy kanonicznej.

Małżeństwo może zaistnieć jedynie dzięki zgodzie małżeńskiej wyrażonej przez nupturientów prawnie do tego zdolnych. Tylko bowiem z prawidłowo wyrażonego konsensu powstaje węzeł małżeński. Zgoda małżeńska będąca w swej istocie aktem ludzkim, tzn. właściwym człowiekowi, który w działaniu posługuje się rozumem i wolą, wymaga odpowiedniego rozwoju intelektualno-wolitywnego nupturientów. W przeciwnym razie zawarte przez nich małżeństwo może być nieważne. Może to nastąpić nie tylko ze względu na brak zgody, lecz także na skutek zaistnienia różnych okoliczności, które wpływają na rozum lub wolę, ograniczając ją w tak istotny sposób, iż staje się ona niewystarczająca. W takiej sytuacji mamy do czynienia z małżeństwem nieważnym, które wyrażając się precyzyjnie, nigdy nie zaistniało. Nikt jednak nie może własną powagą ustalić ani stwierdzić nieważności małżeństwa. Rozstrzyganie tych spraw należy do wyłącznej kompetencji trybunałów kościelnych.

Stwierdzenie nieważności małżeństwa kościelnego

Jeżeli relacje między małżonkami są tak złe, że niemożliwe jest wznowienie wspólnoty małżeńskiej, a z drugiej strony istnieją pewne okoliczności, które mogły spowodować nieważne zawarcie małżeństwa, należy sprawdzić, czy sprawa nadaje się do wniesienia do sądu kościelnego celem stwierdzenia nieważności tego małżeństwa.

Każdy, kto chce, aby jego sprawa została rozpatrzona przez kompetentny trybunał kościelny, musi najpierw uświadomić sobie, na jakiej podstawie chce to zrobić. Nie wnosi bowiem o orzeczenie rozwodu – jak to ma miejsce w sądzie cywilnym – ale uznaje, że konkretne przymierze małżeńskie zostało zawarte nieważnie. Posiłkując się przykładem, zauważmy, że znacznie łatwiej jest rozwiązać jakąkolwiek umowę dwustronną – do tego wystarczy porozumienie obu stron – niż taką samą umowę zakwestionować, podnosząc, że została zawarta nieważnie. Potoczne rozumienie problemów małżeńskich przekładające się na tzw. niezgodność charakterów jest – w przypadku sądownictwa kościelnego – zupełnie nietrafionym argumentem.

Skarga powodowa

Aby rozpocząć proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa, należy złożyć skargę powodową (odpowiednik pozwu w procesie cywilnym) we właściwym miejscowo Trybunale. W prawie kanonicznym nie mamy wskazanej jednej jedynej właściwości miejscowej sądu. Skargę powodową możemy złożyć alternatywnie w:

- trybunale miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte;
- trybunale miejsca, w którym jedna ze stron lub obie strony mają stałe lub tymczasowe zamieszkanie;
- trybunale miejsca, w którym faktycznie trzeba będzie zebrać większość dowodów.

Na stronach poszczególnych sądów kościelnych wskazano, jakie wymagania musi spełniać skarga powodowa i jakie załączniki są jej integralną częścią (np. świadectwo ślubu kościelnego czy odpis sentencji wyroku rozwodowego).

WAŻNE

Skargę powodową można złożyć nawet wówczas, gdy jeszcze nie został orzeczony rozwód cywilny. Z praktyki procesowej wynika jednak, że zdecydowana większość sądów kościelnych w Polsce wymaga przynajmniej potwierdzenia złożenia pozwu o rozwód cywilny.

Skarga powodowa opisująca okres narzeczeński i małżeński winna być klarowna oraz konkretna, ze wskazaniem właściwych podstaw (tytułu lub też tytułów), czyli przytoczeniem konkretnych faktów i okoliczności, które zaszły zwłaszcza przed zawarciem i w czasie zawierania małżeństwa. Swoją argumentację należy podeprzeć stosownymi dowodami. Podobnie jak w procesie cywilnym, mogą to być listy, e-maile, zdjęcia, SMS-y, raporty detektywów, obdukcje i orzeczenia lekarskie itp. Należy też prawidłowo dobrać świadków. Chodzi o osoby, które mają wiedzę przede wszystkim z okresu kojarzenia się związku i czasu narzeczeńskiego, ale także faktycznego trwania małżeństwa. Po wniesieniu skargi strona, która to uczyni, stanie się stroną powodową, a jej małżonek lub małżonka stroną pozwaną. Obie strony mają obowiązek wziąć udział w procesie. Jednak gdyby strona pozwana nie chciała tego uczynić, zostaje wówczas uznana w sporze za nieobecną, a proces toczy się dalej.

Etapy procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Proces składa się kilku kluczowych elementów. Rozpoczyna go wniesienie skargi powodowej, po którym następuje etap przesłuchań stron, a później świadków. Z uwagi na fakt, że proces kanoniczny jest procesem pisemnym, inkwizycyjnym, w dużym stopniu nawiązującym do rzymskiego procesu formułkowego, to z tego faktu wynikają znaczące odmienności, np. nie ma ani klasycznej rozprawy, ani konfrontacji na sali sądowej. Strona albo świadek przesłuchiwani są przez sędziego

audytora lub zaprzysiężonego kościelnego notariusza, który odbiera od nich zeznanie. Strona albo świadek przesłuchiwani są według uprzednio pisemnie przygotowanych pytań, które sporządza dla nich Obrońca Węzła Małżeńskiego. W pokoju przesłuchań może być obecny Obrońca Węzła i adwokat, jeśli występuje w procesie. Strona, czyli współmałżonek, nie może być obecny podczas przesłuchania ani świadka, ani współmałżonka.

Po zamknięciu etapu przesłuchania najczęściej, choć nie zawsze, sprawa kierowana jest do biegłego specjalisty z zakresu psychologii, psychiatrii albo seksuologii. Zadaniem biegłego jest wydać opinię, która wskaże ewentualne nieprawidłowości, np. choroby psychiczne sensu stricto lub istnienie trwałej lub przejściowej anomalii psychicznej w czasie zawierania małżeństwa.

Następnie z materiałem dowodowym zapoznaje się Obrońca Węzła Małżeńskiego, który jest powoływany do każdej sprawy i zgłasza swoje uwagi w obronie tego małżeństwa. Także strony procesowe mają prawo zapoznać się z materiałem dowodowym i wyrazić swoją opinię na ten temat. Ostatecznie cała dokumentacja jest przedstawiana sędziom celem wydania wyroku. Do każdej sprawy powołany jest trybunał składający się z trzech sędziów.

Źródła nieważności małżeństwa

Kodeks prawa kanonicznego enumeratywnie wskazuje na następujące źródła nieważności małżeństwa sakramentalnego:

1. przeszkoda zrywająca, która wiązała stronę w chwili zawierania małżeństwa,

2. wadliwe wyrażenie zgody małżeńskiej,

3. niezachowanie formy kanonicznej zawarcia małżeństwa.

Przeszkody zrywające:

1 | wiek młodociany (kan. 1083 § 1) – Nie może zawrzeć ważnego małżeństwa mężczyzna przed ukończeniem szesnastego roku życia i kobieta przed ukończeniem czternastego roku.

Na mocy dyspozycji (kan. 1083 § 2) Konferencja Episkopatu Polski ustaliła, że od 15 listopada 1998 r. wiek wymagany do godziwości zawarcia każdego – a więc nie tylko konkordatowego – małżeństwa wynosi osiemnaście lat zarówno w przypadku kobiety, jak i mężczyzny.

Przeszkoda ta pochodzi z prawa kościelnego, istnieje więc możliwość dyspensowania od niej. **Uzyskanie dyspensy jest możliwe, jeśli nupturient spełnia wymogi prawa naturalnego, a więc ma niezbędną dojrzałość do powzięcia konsensusu małżeńskiego. Od przeszkody może dyspensować ordynariusz miejsca.**

2 | niezdolność płciowa (impotencja) (kan. 1084 § 1) – Niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego uprzednia i trwała, czy to ze strony mężczyzny, czy kobiety, czy to absolutna czy względna, czyni małżeństwo nieważnym z samej jego natury.

Z punktu widzenia prawnego jest to niezdolność dokonania aktu małżeńskiego, tzn. niezdolność dokonania stosunku płciowego ze wszystkimi jego istotnymi elementami zgodnie z tym, jak wyznacza je natura. Niemoc płciowa musi być uprzednia, tj. istniejąca już przed zawarciem umowy małżeńskiej – niemoc następcza, a więc ta, która pojawia się po zawarciu małżeństwa, nie stanowi przeszkody. Niemoc winna nadto

być trwała, czyli w zasadzie nieuleczalna w ramach dostępnych środków. Niemoc płciowa, aby była przeszkodą, nie musi być absolutna, wystarczy zaś gdy jest względna, tzn. dany mężczyzna, choć zdolny do współżycia cielesnego z innymi kobietami jest niezdolny w tym względzie z kobietą z którą zawiera małżeństwo (adekwatna sytuacja dotyczy kobiety).

W świetle dekretu Kongregacji Doktryny Wiary z 13 maja 1977 r. u mężczyzny nie stanowi przeszkody niemocy płciowej brak zdolności do zapłodnienia organizmu kobiety. Takie rozstrzygnięcie koresponduje z zasadą, w myśl której u kobiety nie zachodzi przeszkoda niemocy, gdy występuje w jej organizmie bezpłodność, byleby istniała zdolność do przyjęcia nasienia męskiego w pochwie.

Jest rzeczą absolutnie obojętną, czy niemoc płciowa ma charakter organiczny, wynikający z samej konstrukcji budowy danej osoby (zniekształcenie narządów rodnych), czy też funkcjonalny, wynikający ze stanu psychicznego. Niemoc płciowa jest przeszkodą wynikającą z prawa Bożego naturalnego i nie podlega dyspensie.

3 | istniejący węzeł małżeński (małżeństwo z inną osobą) (kan. 1085 § 1) – Nieważnie usiłuje zawrzeć małżeństwo, kto jest związany węzłem poprzedniego małżeństwa, nawet niedopełnionego.

Przeszkodę stanowi wyłącznie węzeł małżeński rzeczywiście istniejący, co zakłada jego powstanie i brak rozwiązania. Stąd też, mówiąc o przeszkodzie węzła, prawodawca konsekwentnie zaznacza, że chociaż pierwsze małżeństwo było nieważnie zawarte lub zostało rozwiązane z jakiejkolwiek przyczyny, nie wolno zawrzeć ponownie małżeństwa, dopóki nie stwierdzi się, zgodnie z prawem i w sposób pewny, nieważności lub rozwiązania pierwszego. Pozostaje więc możliwość dochodzenia nieważności pierwszego węzła na drodze sądowej

lub rozwiązania małżeństwa przez dyspensę papieską lub przywilej Pawłowy.

W Deklaracji Sygnatury Apostolskiej z 20 października 2006 r. podkreślono, że do stwierdzenia stanu wolnego wiernego prawosławnego, jeśli nupturient zawarł wcześniej małżeństwo, a następnie pragnie zawrzeć nowy związek w Kościele Katolickim, nie wystarcza orzeczenie stanu wolnego wydanego przez władze Kościoła Prawosławnego, ale należy wymagać dokumentu stwierdzającego orzeczenie nieważności tego małżeństwa lub jego rozwiązania dokonanego zgodnie z prawem Kościoła Katolickiego.

Przeszkoda ta pochodzi z prawa Bożego naturalnego, będąc konsekwencją istotnych przymiotów małżeństwa, w szczególności zaś jedności. Przymioty te zostały w sposób wyraźny potwierdzone przez Objawienie (np. Rdz.2, 24; Mt 19, 3–9; Łk 16, 18). **Od przeszkody tej nie można dyspensować. Ustaje ona przez śmierć jednego z małżonków albo przez jedną z form przewidzianych, tj. dyspensę papieską (od małżeństwa zawartego, a niedopełnionego), przywilej Pawłowy oraz stwierdzenie nieważności małżeństwa prawomocnym orzeczeniem sądu kościelnego.**

4 | przeszkoda różnej religii (ślub z osobą nie ochrzczoną) (kan. 1086 § 1) – Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczona w Kościele Katolickim lub była do niego przyjęta, a druga jest nieochrzczona.

Pozycja prawna osoby nieochrzczonej jest zasadniczo nie do pogodzenia z kanonicznym małżeństwem z racji zagrożenia dla wiary strony katolickiej oraz dzieci. Ponieważ jednak nieochrzczony ma fundamentalne prawo do zawarcia małżeństwa, prawodawca przewiduje możliwość dyspensy, jeśli spełnione są określone warunki. Przede

wszystkim dotyczą one rękojmi i stanowią, by strona katolicka złożyła oświadczenie, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary, jak również złożyła szczere przyrzeczenie, że uczyni wszystko co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele Katolickim. Druga strona, nieochrzczona powinna być powiadomiona o składanych przyrzeczeniach strony katolickiej. Prawo nakazuje również pouczenie (obowiązek duszpasterski) obydwu stron o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa.

Kodeks nie określa samego sposobu składnia rękojmi przez stronę katolicką, zatem w Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski z 5 września 1986 r. przyjęto normę, w myśl której zarówno rękojmię (oświadczenie i przyrzeczenie) strony katolickiej, jak i powiadomienie strony nieochrzczonej o ich złożeniu winny mieć formę pisemną.

Po nowelizacji prawa dokonanej w M.P. *Omnium in metem* z 26 października 2009 r. przeszkoda ta wiąże również tych katolików, którzy formalnym aktem odłączyli się od Kościoła (tzn. apostatów).

Przeszkoda pochodzi wprawdzie z prawa kościelnego, lecz pośrednio wiąże się z prawem Bożym dotyczącym obowiązku wyznawania wiary katolickiej. Dlatego prawodawca zezwolił na udzielenie dyspensy dopiero po spełnieniu warunków podanych w kann. 1125 i 1126.

5 | przeszkoda święceń (kan. 1087) – Nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy otrzymali święcenia.

Przeszkoda ma swoją podstawę w kościelnym celibacie, który ma swoje źródło w przekazach Pisma Świętego (np. Mt 19, 12; Łk 18, 28–30) i cieszy się tradycją sięgającą co najmniej IV w. Obowiązek celibatu podejmowany przez przyjęcie święceń diakonatu obejmuje tych, którzy przyjęli te święcenia. Przeszkodą objęty jest również diakon żonaty,

co odnosi się do sytuacji, gdy zostałby wdowcem – nie może wówczas ważnie zawrzeć małżeństwa. Przeszkodę stanowią przyjęte ważnie i dobrowolnie święcenia. Nieważność lub brak dobrowolności należy udowodnić w sposób przepisany prawem kościelnym.

Usiłowanie zawarcia małżeństwa przez wyświęconego pociąga za sobą usunięcie z urzędu kościelnego, zaciągnięcie kary suspensy *latae sententiae* oraz wymierzenie innych kar włącznie z wydaleniem ze stanu duchownego.

Przeszkoda święceń ustaje mocą dyspensy zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej oraz na skutek prawomocnego wyroku sądu kościelne go stwierdzającego nieważność święceń albo przyjęcie ich pod przymusem. Duchowny, który na mocy otrzymanej dyspensy zawarł małżeństwo, nie może sprawować funkcji kapłańskich; jest on zwolniony ze stanu duchownego i zrównany w prawach z laikami.

Również w niebezpieczeństwie śmierci udzielenie dyspensy od przeszkody prezbiteratu jest zastrzeżone wyłącznie Stolicy Apostolskiej. W takim samym niebezpieczeństwie, od przeszkody małżeńskiej wynikającej z przyjętego diakonatu, może dyspensować ordynariusz miejsca, a gdy do niego nie można się odnieść – proboszcz, szafarz odpowiednio delegowany, a także kapłan lub diakon obecny przy zawieraniu ślubu według formy nadzwyczajnej i spowiednik. W naglącym wypadku (*omnia parata ad nuptias*) nikt – poza Stolicą Apostolską – nie ma władzy dyspensowania od prze szkody wynikającej ze święceń prezbiteratu i diakonatu.